

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

УДК 821.162.1-1.09(092)Мицкевич+821.162.1-1.09.03=161.3

*Мартысевич Марья Аляксандраўна
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры, Мінск*

ПАЧАТКІ ДЭТЭКТЫўНАГА ЖАНРУ ў ВЕРШАВАНАЙ АПОВЕСЦІ «ГРАЖЫНА» А. МІЦКЕВІЧА І ІХ АКТУАЛІЗАЦЫЯ ў НАЙНОўШЫМ ПЕРАКЛАДЗЕ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ

***Анотацыя.** Артыкул прысвечаны ўдакладненню жанравай прыналежнасці вершаванай аповесці А. Міцкевіча «Гражына» (1823). З дапамогай метаду рэцэптыўнай эстэтыкі аналізуюцца элементы твору, што дазваляе інтэрпрэтаваць твор Міцкевіча як прота-дэтэктыўную аповесць, дзеянні якой адбываюцца ў канцы XIV ст. у Наваградскім замку і яго ваколіцах. У дадатак аўтарка дэманструе, як уяўленні пра шматжанравую прыроду «Гражыны» былі актуалізаваныя ёю ва ўласным перакладзе гэтага твору на беларускую мову (2023).*

***Ключавыя словы:** прота-дэтэктыў, мультыжанр, Адам Міцкевіч, загадка, паэтычны пераклад.*

***Abstract.** The article is devoted to clarifying the genre of the narrative poem «Grażyna» by Adam Mickiewicz (1823). The elements of the work are analyzed with the method of receptive aesthetics, which allows to interpret the work by Mickiewicz as a proto-detective story, with action taking place at the end of the 14th century in the Navahradak Castle and its surroundings. In addition, the author demonstrates how she actualized the ideas about the multi-genre nature of «Grażyna» in her own translation of this work into Belarusian (2023).*

***Keywords:** proto-detective story, multi-genre, Adam Mickiewicz, enigma, poetry translation.*

Вершаваная аповесць «Гражына» (*Grażyna: powieść litewska*) была напісаная маладым Адамам Міцкевічам у 1821–1822 гг. у Шчорсах і Коўна і выдадзеная ў II томе «Паэзіі» (*Poezye*, 1823). Гэта быў першы прыклад жанру гістарычнай аповесці не толькі ў даробку паэта, але, фактычна, разам з «украінскай аповесцю» «Марыя» Антонія Мальчэўскага (*Maria: powieść ukraińska*, 1824) і ў ва ўсёй тагачаснай

польскамоўнай літаратуры. Пры гэтым у лістах да сяброў паэт прызнаваўся, што піша твор «*invita Minerva*» («насуперак Мінерве», г. зн. «абы-як, без натхнення» (лац.)), і аповесць літаральна «душыць» яго, адрываючы ад больш цікавай яму працы над паэмай «Дзяды» [1, s. 249]. Тым не менш, пабачыўшы свет, «літоўская аповесць» зрабілася папулярнай, і праз пяць гадоў ужо ў расійскай высылцы, А. Міцкевіч выдае друкам яшчэ адну гістарычную аповесць, заснаваную на гісторыі Вялікага Княства Літоўскага – «Конрад Валенрод» (*Konrad Wallenrod: powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich*, 1828). Больш да гэтага жанру паэт не вяртаўся. Абедзве вершаваныя аповесці стаяць асобна ў даробку класіка польскага і беларускага рамантызму, іх жанрава і тэматычна дапаўняюць толькі некаторыя юнацкія эцюды, такія як бурлескная паэма «Мешка, князь Наваградка» (*Mieszko książę Nowogrodka*, 1817) і гістарычны аповед «Жывіла» (*Żywila*, 1819). Тым не менш, уплыў гістарычных твораў Міцкевіча на польскамоўную культуру яго часу быў істотным. У большай ступені гэта датычыць пазнейшага і больш універсальнага па задуме «Конрада Валендрода», але і «Гражына» мела вялікі поспех у чытача ў XIX ст., была вядомая і любімая, пра што сведчыць хоць бы факт, што ўтворанае аўтарам ад літоўскага прыметніка літоўскага *graži* ('прыгожая') імя «Гражына» зрабілася папулярным сярод людзей польскай культуры Беларусі, Літвы – і далей у Польшчы (падобнае адбылося на землях Расійскай імперыі з новаствораным славянскім іменем «Святлана», нададзеным Васілём Жукоўскім загаловаўнай гераіні ў баладзе 1813 г.

Аднак ужо ў XX ст. аповесць «Гражына» пачала ўспрымацца польскім чытачом як твор састарэлы і неактуальны. Даследчыкі пабачылі шматлікія хібы ў раннім творы класіка. Каментуючы выданне «Гражыны» 1946 г., Ю. Трэцяк падкрэслівае непрадуманасць зместу, што выклікае няяснасць, недакладнасць і нават супярэчлівасць у некаторых урыўках паэмы «*пры тым, што для эпічнага твору любая загадкаваць ёсць нядобрай*»²² [2, s. XXXIV]. Г. Жычыньскі ў тым жа тэксце адзначае: «*Камбінуючы розныя стылі, Міцкевіч не здолеў іх належна гарманізаваць, не стварыў маналітнага твору*» [2, s. LVII].

У пачатку XXI ст. твор больш не прысутны ў школьных праграмах польскіх школ па мове і літаратуры, а ў тэатрах (калі не лічыць 4 радыёп'ес) з пачатку 1945 па 2024 год «Гражыну» ставілі ўсяго двойчы. Для параўнання: «Конрад Валенрод» за той жа перыяд атрымаў у польскіх тэатрах 10 тэатральных пастацовак і адну тэлевізійную [3].

²² Тут і далей, калі не пазначана іншага, цытаты з крыніц на іншых, чым беларуская, мовах прыводзяцца ў перакладзе аўтаркі артыкула.

У другой палове XX ст. А. Міцкевіч вяртаецца ў беларускі літаратурны канон. Што да «Гражыны», то выходзяць друкам два поўныя пераклады вершаванай часткі твора: Сяргея Дзяргая [4, с. 181–212] і Пятра Бітэля [5, с. 107–136]; пасля 1991 г. аповесць уваходзіць у айчынную школьную праграму па беларускай літаратуры ў перакладзе П. Бітэля і працяглы час вывучаецца ў 9 класе беларускіх школ у раздзеле «Рамантызм як вядучы літаратурны напрамак» [6, с. 106]. У 2023 г. аднак «Гражына» (цалкам слушна, на нашу думку) замененая ў адпаведным раздзеле на баладу «Свіцязянка» таго ж аўтара [7].

Праца над новым перакладам аповесці «Гражына» на беларускую мову, які быў апублікаваны ў дзвюхмоўным выданні ў 2023 г. [8], а таксама вывучэнне культурна-гістарычнага кантэксту твора дазваляе нам высунуць гіпотэзу, што заўважнае зніжэнне яго актуальнасці як у Польшчы, так і ў Беларусі вынікае з яго не зусім дакладнай культурна-гістарычнай і жанравай атрыбуцыі даследчыкамі. На нашу думку, сёння вершаваную аповесць «Гражына» дарэчы разглядаць у рэчышчы жанравага сінкрэтызму, як мультыжанравую з’яву на мяжы дамадэрнай і мадэрнай эпох – не толькі і не столькі як гістарычную аповесць у духу рамантызму, штучна скрыжаваную з антычным узорам эпічнай паэмы, [2, с. XVII], а найперш як перадрамантычную гатычную аповесць, у якой выразна прасочваецца зародак дэтэктыўнага жанру.

Даніэль Клугер у якасці асобнай важнай крыніцы жанру згадвае англійскі гатычны раман [9, с. 44], і найперш – «Замак Отранта: гатычная гісторыя» (*The Castle of Otranto, a Gothic Story*, 1764). Гатычны раман (г. зн. – раман з сярэдневечным антуражам) быў не толькі першай праявай масавай літаратуры ў другой палове XVII – першай палове XIX ст., але і мастацкай канвенцыяй, ад якой рамантыкі перанялі містычны антураж сваіх твораў. Але агульныя рысы аповесці «Гражына» і гатычнага рамана, а таксама хранатоп замку ў «літоўскай аповесці» вартыя асобнага даследавання; тут мы засяродзімся на тых рысах, якія лучаць твор А. Міцкевіча з пазнейшымі ўзорамі класічнага дэтэктыву.

Пачатак жанру дэтэктыўнай аповесці (рамана) у літаратуры Новага часу адлічваецца ад апавядання Э. А. По «Забойствы на вуліцы Морг» (*The Murders in the Rue Morgue*, 1841), а за самім амерыканскім прадстаўніком позняга рамантызму замацавалася званне «бацька сучаснага дэтэктыву» [9, с. 14]. Аднак Т. Кестхеі бачыць вытокі гэтага жанру ўва ўсёй літаратурнай традыцыі дамадэрнага часу. Фальклорнымі вытокамі дэтэктыўнага рамана ён называе жанры загадкі [10, с. 37], чароўнай казкі, характарызуючы пры гэтым дэтэктыў як «гарадскую казку» [10, с. 141], і міф. Сярод твораў, якія паслужылі вытокамі дэтэктыўнага жанру, называюць казкі «Тысячы і адной ночы», п’есу Сафокла «Цар Эдып» (*Oιδίπους τύραννος* 496–406 гг. да н. э.), п’есы У. Шэкспіра, найперш – «Макбет» (*Macbeth*, 1603–1606),

творы Ф. Вальтэра, у тым ліку яго надзвычай папулярны раман «Задыг, або Лёс. Усходняя Гісторыя» (*Zadig, ou la destinée. Histoire orientale*, 1748) [38–40] Усе гэтыя тэксты безумоўна ўваходзілі ў кола чытання маладога А. Міцкевіча, які атрымаў ґрунтоўную гуманітарную адукацыю спачатку ў Дамініканскай школе ў Наваградку, а пасля ў Віленскім універсітэце. У бацькоўскім жа доме ўражлівы хлопчык здабыў энцыклапедычныя веды народнай традыцыі. Ён чуў і пераняў ад служкі Гансеўскай і дзяўчат, якія прыходзілі прасці, безліч народных песень і казак, а таксама ўвабраў ад старога пекара, празванага Улісам, «гісторыі аб праўдзівых і выдуманых падарожжах» [11, s. 8–10].

На пачатковых этапах працы над «Гражынай» Міцкевіч імкнуўся трымацца гістарычнай дакладнасці, але ўжо летам 1822 г. з розных прычын адмовіўся ад гэтай стратэгіі, даўшы волю ўяўленню [2, s. XIII–XIV]. Гэты момант у генезісе твору, на нашу думку, можна лічыць паваротным, паколькі пераход да мастацкай умоўнасці дазволіў аўтару разнастаіць гістарычную аповесць палацавай інтрыгай, каб зрабіць яе больш прыцягальнай для чытача.

Паводле Т. Кестхеі, «загадка, імаверна, самы старажытны продак дэтэктыву, літаратурны аднаклеткавы арганізм, які нясе ў сабе ядро жанру – таямніцу» [10, с. 37]. «Дарма чакаю: неўзабаве ранак / І хутка ўдасца разгадаць загадку», – спадзяецца мудры радца Рымвід у аповесці «Гражына» [8, с. 67]. Мар’ян Мацееўскі называе «загадку» ключавым словам Міцкевічавай аповесці, сцвярджаючы, што «вядзецца пра сенсацыйнае канструяванне сюжэту, якое можна акрэсліць як структуралізацыю выказвання вакол прынцыпу загадкі або таксама таямніцы» [12, s. 127], называючы пры гэтым **загадку** – катэгорыяй літаратуры Асветніцтва, а **таямніцу** – катэгорыяй рамантызму [12, s. 106].

Катэгорыя **таямніцы** пакліканая выявіць **праўду**, унесці яснасць і супакоіць, задаволіць чытача, што дазваляе гаварыць пра **маральны** аспект дэтэктыву, які палягае ва «ўзнаўленні парушанай справядлівасці» [13, с. 13]. Адкрыццё праўды неабходнае дзеля дасягнення характэрнага для жанру дэтэктыва **катарсісу** – ачышчэння праз страх і суперажыванне і зноў жа дзеля задавальнення чытацкай цікаўнасці (гэтак рэалізуецца **забаўляльная** функцыя масавага жанру). У структуры вершаванай аповесці «Гражына» адкрыццё праўды адбываецца ў «Эпілогу выдаўца» – урыўку, які кантрастуе з інтанацыяй асноўнай паэмы: ужыты «аптымістычны» па гучанні 13-складовы сілабічны памер (пар.: 11-складовік для асноўнай часткі 5Я у беларускім перакладзе), узмацняецца іранічная інтанацыя, якая да таго была ледзь-ледзь заўважнай. Менавіта тут рэалізуецца прынцыповая структура дэтэктыўнай гісторыі якая складаецца з трыяды «злачынства [=загадка – М. М.] – расследаванне – адгадка». [13, с. 8], Тут з’яўляецца фігура «следчага

аматара» – выдаўца паэмы, які разумее, што павінен задаволіць цікаўнасць чытача, бо той можа застацца «ненасычаным», прачытаўшы здабыты і апублічаны выдаўцом пасля смерці аўтара тэкст (NB: матыў «знойдзенага рукапісу»). Выдавец адкрывае праўду, здзяйсняючы пошук і апытанне сведкі падзей. Ім аказваецца гермак (збраяносец) Гражыны, які перапыняе маўчанне пасля смерці галоўнага ахоўніка княжай таямніцы – Рымвіда і выкладае сваю версію падзей, адказваючы на пастаўленыя выдаўцом пытанні:

Па што застаўся князь і жонцы даў дарогу?

Па што няўчасна ён прыйшоў на дапамогу?

Княгіня ці сама пайшла на бой за мужа?

На немцаў Літавор навошта ўзняў аружжа? [8, с. 91].

У выніку «выдавецкага расследавання» чытач атрымлівае пацвярджанне, што Гражына здзейсніла подзвіг дзеля сваіх падданных (самастойна выйшла на бой замест мужа насуперак яго волі, абараніла край ад ненавідных людзям крыжакоў, не дапусціла братазабойства), і дазнаецца, што справядлівасць была адноўленая з дапамогай народнай пагалоскі:

Наваградчына ўся на гэтую часіну

Аповед той пяе як песню пра Гражыну.

Зацягнуць дудары – дзяўчаты ўтораць слоўкі,

І поле бітвы той завуць полем Літоўкі [8, с. 97].

Катэгорыя ж загадкі мяркуе наяўнасць **адгадкі** «Адказ на мудрагелістую загадку, як і ў дэтэктыве, заўсёды просты» [10, с. 37]. Тое ж і ў творы А. Міцкевіча. Ад гермака Гражыны мы атрымліваем даволі простае, нават побытавае тлумачэнне галоўнай загадкі – матыву пераапраанання на бой: «*Ля ложка стала, ды будзіць яго не смела, / Ці зноў дарма прасіць, ці сон рваць не хацела*» [8, с. 93]. Напад крыжакоў на ліцвінаў сведка звязвае з дыпламатычнай памылкай княгіні, якая перадала праз яго загад крыжацкім паслам пакінуць замак (хоць між радкоў можна прачытаць ягонае прызнанне ў парушэнні субардынацыі і перавышэнні паўнамоцтваў:

...княгіня ў гэтым часе

Дала загад паслоў пакінуць на папасе

Ці выслаць за муры; я немцаў выслаў ціха.

Мы спудлавалі з ёй, і пачалося ліха [8, с. 93].

У дадатак, гермак маляўніча і псіхалагічна праўдападобна апісвае ранішняе хваляванне Літавора за жонку, якое прывяло да рашэння ўступіць у бойку ва ўборы чорнага рыцара [8, с. 95].

Дзеля захавання сенсацыйнай фэбулы аповесці А. Міцкевіча пры перакладзе мы імкнуліся да акуратнай перадачы такіх ключавых слоў, як «загадка», «таямніца», «праўда», «няясны», «цёмяны» і інш.

Наступная важная катэгорыя дэтэктыўнай аповесці / раману – **фон**. Паводле Георга Анджапарыдзэ, «“фон” у добрым дэтэктыве – гэта не проста ўмоўная дэкарацыя, што ўсяго толькі абрамляе месца дзеяння (...). Гэта і ёсць той самы сацыяльны пачатак, які ў дэтэктыве-казцы абавязкова прысутны. Толькі паўстае гэты пачатак у іншым, апасродкаваным выглядзе. Большасць дэтэктываў строга ўкаранёная ў канкрэтных дэталях быту і прыкметах свайго часу» [13, с. 11].

Адметны фон прысутны і ў аповесці «Гражына»: твор старанна стылізаваны аўтарам у містычным духу ранняга рамантызму. Можна вылучыць у ім **дэкаратыўна-антуражны** («Усё цямней, паўночны вецер вые, туман унізе і г.д. [8, с. 15]) і **сацыяльна-гістарычны** складнікі: дзеянне адбываецца ў Наваградку канца XIV ст., у часы аб'яднання зямель ВКЛ пад панаваннем Вітаўта, крыжацкіх і татарскіх набегаў; гучыць рэха феадальных міжусобіц. Логіка ўчынкаў герояў абумоўленая тым, што яны – людзі свайго часу («Просьба да чытача мець на ўвазе, што гэта голас язычніка, звернуты проці нямецкага рыцарства...» [8, с. 17]) што збліжае «Гражыну» з паджанрам герметычнага дэтэктыву, у адной з версій якога ўнікальны матыў для злачынства мог узнікнуць толькі ў канкрэтных сацыяльных абставінах. Рашэнне Гражыны выйсці на бой замест мужа, якое прывяло да яе гібелі, таксама было ўнікальным і вынікала з логікі пабудовы аўтарам сюжэту.

Яшчэ адзін складнік фону «Гражыны» – **каларыт**: яго аўтар аповесці дасягае апісаннем паганскіх звычаяў ліцвінаў. Найяскравей гэта рэалізуецца ў сцэне пахавання Гражыны, пераапанутай Літаварам. Перакладаючы фрагменты паэмы, што ілюструюць абрады ліцвінаў, аўтарка старалася быць дакладнай у перадачы этнаграфічных дэталей:

...Рыцарства на стосе

Львочы мёд, малако, паклала цела;

Даўгой трубы й панфлейты адгалоссе –

То спеў хаўтурны вайдэлоцтва спела.

Жрэц нож бярэ, ахвярны дым – у горны [8, с. 85].

З фонам дэтэктыўнай гісторыі цесна звязаная такая каштоўнасная катэгорыя жанру як **арыгінальнасць** [10, с. 164]. Разам з аўтарам дэтэктыву чытач занураецца ў пэўную атмасферу, абставіны, эпоху, спасцігаючы новае праз рашэнне крымінальнага рэбуса.

А. Міцкевіч меў даволі прагматычныя прычыны для напісання «Гражыны». З аднаго боку, ён выконваў своеасаблівую «сацыяльную замову» прафесуры Віленскага ўніверсітэту і асабіста кіраўніка Віленскай адукацыйнай акругі князя Адама Ежы Чартарыйскага. Вучоныя мужы і патрыёты былых зямель ВКЛ жадалі бачыць у друку творы, абапартыя на падзеі гісторыі роднага краю. Пospех у задавальненні гэтых чаканняў паэт меркаваў абмяняць на стажыроўку ў еўрапейскіх універсітэтах [2, s. VI]. З іншага – ён спадзяваўся атрымаць салідны ганарар у 300 рублёў за II том сваіх твораў, што распаўсюджваўся па падпісцы [11, s. 119]. Адпаведна, гісторыя Гражыны і Літавора была пакліканая зацікавіць шырокую аўдыторыю. Думаецца, у тым ліку таму А. Міцкевіч вырашыў заняць абсалютна наватарскую для свайго сацыякультурнага кантэксту нішу, зрабіўшыся песняром старой Літвы гэтак жа, як адзін з яго куміраў Вальтэр Скот быў бардам сваёй Шатландыі. Як вынік, «Гражына» была прызнаная першым у польскамоўнай літаратуры творам у жанры гістарычнай вершаванай аповесці, а яе тэма паспрыяла абуджэнню цікавасці шырокай публікі да ўласнай гісторыі і праславіла Наваградчыну далёка за межамі сучаснай Беларусі. Гэтак сёння Лондан канца XIX ст. асацыюецца ў свеце з творамі А. Конан Дойла, а сучасны Осла – з дэтэктывамі нарвежскага аўтара Ю. Несбё. З гэтага вынікае яшчэ адна агульная рыса гістарычнай аповесці «Гражына» і дэтэктыва – іх **сацыяльнасць**.

Наступная адметнасць дэтэктыўнага жанру – **схематычнасць**, якая праяўляецца найперш у эскізнасці, і статычнасць герояў, што тлумачыцца яго марфалагічнай сувяззю з чароўнай казкай: *«Ні казка, ні дэтэктыў не даюць распрацаваных вобразаў (...) Мы атрымліваем іх гатовымі, у пэўным стане»* [10, с. 141]. Паводле Ю. Трэцяка, *«Постаці Літавора, Рымвіда Гражыны аблітыя поўным святлом, а рэшта занураная ў змрок, у якім ледзьве праглядаюцца контур і гермак княгіні»* [2, s. XIX]. Даследчык звязвае схематычнасць герояў з рамантычнай сугестыяй аповесці і ў цэлым лічыць яе заганай, адступленнем ад канонаў эпічнага жанру. Але, калі зірнуць на «Гражыну» як на прота-дэтэктыўную гісторыю, гэтую загану можна класіфікаваць як жанравую адметнасць.

I, нарэшце, на ўзроўні структуры тэксту абавязковым элементам дэтэктыўнай гісторыі выступаюць **падказкі**, або «ніці» [10, с. 171]. Гэта сукупнасць дэталей, намёкаў, якія даюць чытачу магчымасць інтэрактыўнага чытання, выклікаюць яго на спаборніцтва па развязванні галаваломкі. Аўтар «Гражыны» дае чытачу здагадацца, што княгіня выйшла на бой у даспехах мужа, раней за трагічную развязку: згадаецца, што Гражына была аднаго росту і целаскладу з Літаварам, і дворня часта прымала яе за мужа, калі яна апранала паляўнічы ўбор; пераапануты Літавор дзейнічае няўпэўнена, не размаўляе, не глядзіць падданым у вочы, не з таго боку падвешвае меч і інш.

Але апроч галоўнай таямніцы, сюжэт аповесці змяшчае і іншыя, драбнейшыя загадкі. Працуючы над перакладам, аўтарка артыкулу вылучыла некаторыя з іх:

- Ад чыёй асобы вядзецца аповед у асноўнай частцы аповесці?
- Дзе менавіта быў Літавор падчас свайго трохдзённага падарожжа? Чаму ён прыбыў у замак амаль адначасова з панцырнай пяхотай і цяжкай кавалерыяй крыжакоў?
- Чаму Гражына не дазволіла перавязаць сабе рану на полі бою?
- Чаму гермак Гражыны ўцёк з пахавання?
- Чаму комтур здолеў смяротна параніць абароненую латамі княгіню?

Пошук адказу на гэтыя пытанні бачыцца нам удалай стратэгіяй абуджэння цікавасці да поўнага няяснасцяў і супярэчнасцяў твора 1823 г. у сучаснага чытача, добра знаёмага з канвенцыяй дэтэктыўнага жанру. Для прыкладу, даследуем апошняе з пытанняў. Комтур стрэліў у Гражыну з бамбарды: гэтай «жалезнай гадзюкай», што дыхае агнём Літавор захапляецца напачатку аповесці як тэхнічным дасягненнем Крыжацкага ордэну. Яна ж, паводле вядомага афарызма Антона Чэхава, аказваецца «стрэльбай, што вісіць на сцэне ў пешым акце п'есы». «Сканаў, такою зброяй апалёны / Мой прадзед Гедзімін каля Вялёны» [8, с. 33], – паведамляе князь.

Смерць вялікага князя Літоўскага Гедзіміна ад агняпальнай зброі ў 1341 г., за паўвеку да часу дзеяння аповесці – вядомы гістарычны факт. Наогул, з'яўленне такой зброі ў крыжакоў змусіла ліцвінскіх рыцараў узмацніць амуніцыю. Але Гражына спешна апрагнаецца на бітву ў даспехі мужа, прычым, найхутчэй, самастойна або з дапамогай свайго гермака (хоць ён і не згадвае гэты факт у сваім аповедзе). Апісанне Гражыны-Літавова, калі ён / яна спускаецца, каб рушыць у бой, вельмі падрабязнае:

*Меў на сабе свой звыклы ўбор для бою –
Зіхоткія густым пурпурам шаты;
Шалом на галаве, а рэшта строю –
З жалезных колцаў плеціва як латы;
Нёс у лявіцы тарчу ён малую,
Пас ад мяча ўзяў у руку другую [8, с. 67].*

Княгіня выбірае ў мужавым арсенале не надзейны, а лёгкі рыштунак: «tańsze mniejszego obłęku, pancierz (...) z żelaznych pierscieni» [8, с. 66], бо яе мэта – натхніць войска падабенствам да князя. Каб абараніцца ад крыжацкай зброі, на кальчугу вагой 20–30 кг. трэба было надзець паўзверх яшчэ жалезныя пласціны, якія важылі нават болей. Бо саму кальчугу, паводле звестак гісторыкаў балістыкі, стрэл агняпальнай зброі, асабліва пры лабавым сутыкненні, лёгка прабівае.

Гэтае перакладчыцкае расследаванне з дапамогай інтэрнэту давялося правесці, каб абгрунтаваць пераклад радка 964 «*Przybiega, chwyta, rwie pancerza wężły*» як «*Бяжыць, хапае, рве на ім кальчугу*» [8, с. 78–79], бо арыгінальны польскі тэкст не зусім дазваляе такую інтэрпрэтацыю.

Спалучэнне элементаў «высокага» і «нізкага» жанраў у адным творы адносіць яго ў сучаснай класіфікацыі да сярэдняй або мідл-літаратуры, якая мае выразную сацыяльную дэтэрмінаванасць [14]. Як бачым, на досвітку з’яўлення кніжнай індустрыі ў Цэнтральнай Еўропе А. Міцкевіч ужо апераваў мастацкімі катэгорыямі, якія сёння дазваляюць інтэрпрэтаваць «Гражыну» як мультыжанравы тэкст з выразнымі прыкметамі прота-дэтэктыву. Вершаваная гістарычная аповесць, несучы рысы жанру мінулага – эпічнай паэмы – у той жа час, як было выкладзена вышэй, дэманструе рысы, якія лучаць яго з канонам жанру будучыні – дэтэктыўнай аповесці (раману) канца XIX – пачатку XXI стст.: у ім прысутныя такія важныя катэгорыі класічнага дэтэктыву, як загадка, таямніца, фон, арыгінальнасць і схематычнасць. Як і пазней вядомыя дэтэктыўныя творы, твор А. Міцкевіча, поруч з іншымі важнымі функцыямі літаратуры выконваў сацыяльную і забаўляльную місію. Усё гэта, на нашу думку, дазваляе канстатаваць наяўнасць у гістарычнай аповесці «Гражына» пачаткаў дэтэктыўнага жанру.

ЛІТАРАТУРА

1. Mickiewicz, A. Dzieła : wydanie rocznicowe 1798–1998 : w 17 t. / A. Mickiewicz. – Warszawa : Spółdzielnia Wydawnictwa «Czytelnik», 1998. – Т. 14 : Listy, cz. 1: 1815–1829. – 713 s.
2. Tretiak, J. Mickiewicz w czasie pisania „Grażyny» / J. Tretiak, H. Życzyński // Grażyna : powieść litewska. – Kraków : Krakowskie towarzystwo wydawnicze, 1946. – S. I–LXIV.
3. Encyklopedia teatru polskiego [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://encyklopediateatru.pl/>. – Дата доступу : 24.04.2024.
4. Міцкевіч, А. Выбраныя творы / А. Міцкевіч ; пер. з польск. – Мінск : Дзяржвыдавецтва БССР, Рэдакцыя мастацкай літаратуры, 1955. – 270 с.
5. Міцкевіч, А. Вершы і паэмы / А. Міцкевіч ; пер. з польск. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2000. – 278 с.
6. Вучэбныя праграмы для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання. Беларуская мова. Беларуская літаратура. V–IX класы / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2017. – 116 с.
7. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская літаратура» для IX класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://adu.by/>. – Дата доступу : 24.04.2024.
8. Міцкевіч, А. Гражына = Grażyna / А. Міцкевіч ; пер. з пол. , паслясл. і камент. М. Мартысевіч. – Кракаў : Gutenberg, 2023. – 190 с.

9. Клугер, Д. М. Баскервильская мистерия. История классического детектива / Д. М. Клугер. – Москва : Текст. – 189 с.
10. Кестхейи, Т. Анатомия детектива: Следствие по делу о детективе / Т. Кестхейи; пер. с венгр. Е. Тумаркиной. – Будапешт : Корвина, 1989. – 272 с.
11. Mickiewicz, W. Żywot Adama Mickiewicza : w 2 t. / W. Mickiewicz. – Poznań : Drukarnia dziennika Poznańskiego, 1890. – Т 1. – 368, LXII s.
12. Maciejewski, M. Tradycje Epiki Ariostyczno-Wielandowskiej w «Grażynie» / M. Maciejewski // Roczniki humanistyczne. – Т. XVIII. – Z. 1. – 1970. – S. 105–133.
13. Анжапаридзе, Г. Популярный жанр вчера и сегодня / Г. Анжапаридзе // Анатомия детектива: Следствие по делу о детективе. – Будапешт : Корвина, 1989. – С. 3–11.
14. Лобин, А. Современная миддл-литература как новая версия традиционной беллетристики / А. Лобин // Вестник Ульяновского государственного технического университета. – 2013. – №3. – С. 11–13.